

“ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ”NİN YENİ BİR VARYANTI ve ÇÖZÜMLEMESİ

A New Copy and Analysis of the “Story of Aşık Garip”

Rugeş DEMİR*
Mehmet ÖZTÜRK**

Öz

Âşık Garip hikâyesi, Türk dünyasının sınırlarını aşan ve pek çok millet tarafından sevilip anlatılan aşk konulu bir halk hikâyesidir. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu hikâye Âşık Garip ve Şahsenem adlı kahramanların etrafında gelişmektedir. Âşık Garip hikâyesinin izlerini yazmalar, cönkler, mecmualar ve antolojilerden oluşan çok geniş bir yelpazede görmek mümkündür. Çalışmanın konusunu Âşık Garip hikâyesinin “Ankara Millet Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu” bölümünde bulunan ve “06 Mil. Yz. A 9266” numarasıyla kayıtlı olan varyant oluşturmaktadır. Hikâyenin orijinal adı “*Hikâye-i Âşık Karib*” olarak geçmektedir. Müellifi, Kâdı Asker Şerif Mehmed Mollâ Efendî olan bu hikâyenin istinsah tarihi hicri 1341/1923 olarak verilmiştir. 75 varak olan hikâyenin her sayfasında 11 satır bulunmakta ve bazı sayfalarında okunamayan silik kısımlar yer almaktadır. Manzum-mensur karışık bir şekilde yazılmış olan bu hikâyenin dili oldukça sade ve akıcıdır. Çalışmada amaç tespit edilen yeni varyantın tanıtımını yapmak ve hikâyenin halk bilimi açısından önemini ele almaktır. Bu bağlamda yazmanın epizotları, diğer varyantlardan ayrılan benzer ve farklı yönleri, motifleri ve dil özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmış ve konuyla ilgili dokümanların analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, Âşıklık geleneği, Halk hikâyesi, Âşık Garip, Çözümleme.

Abstract

Âşık Garip story is a folk tale about love that goes beyond the borders of the Turkish world and is loved and told by many nations. This story, spread over a wide geography, develops around the heroes named Âşık Garip and Şahsenem. It is possible to see the traces of the Âşık Garip story in a wide range from manuscripts to conks and anthologies. The subject of the study is the copy of the Âşık Garip story, located in the “Ankara Millet Library, Manuscripts Collection” section and registered with the number “06 Mil. Yz. A 9266”. The original name of the story is “*Hikâye-i Âşık Karib*”. The copy date of this story, whose author is Kadı Asker Şerif Mehmed Mollâ Efendi, is given as 1341/1923 hijri. There are 11 lines on each page of the story, which has 75 leaves, and some pages have faint parts that cannot be read. The language of the story, which is written in verse and prose, is quite plain and fluent. The aim of the study is to introduce the new variant identified and to discuss the importance of the story in terms of folklore. In this context, information is given about the episodes of writing, its different aspects, motifs and language features that distinguish it from other variants. In the study, qualitative research method was applied and the documents related to the subject were analyzed.

Keywords: Folk literature, Minstrel tradition, Folkstory, Âşık Garip, Analysis.

Giriş

Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan halk hikâyeleri, destan devrinin bitip yerleşik hayata geçiş sürecinin hızlanmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Pek çok araştırmacı bu türle ilgili çeşitli tanımlamalar yapmış ve bu türün destan, masal, âşık şiiri, roman vb. türlerle

* Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı, demiruges@gmail.com. ORCID: 0000-0003-3262-1867.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı, ozturk4m@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2199-4812.

olan ilişkisini ele almıştır. Halk hikâyeleri konusunda önemli çalışmaları olan Pertev Naili Boratav (1981: 57), halk hikâyelerini “Eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev’i” olarak tanımlamıştır. Ali Berat Alptekin’in (2021: 18) halk hikâyesi tanımı ise “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır.” şeklindedir.

Bireysel hikâyeleri konu edinen ve gittikçe klasik bir hâl alan halk hikâyelerinin sayısı zamanla artmıştır. Zaman içerisinde bu hikâyeler geniş bir coğrafyaya yayılmış ve bu yayılma da hikâyelerin varyantlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bakımdan halk hikâyelerinin varyantlarının tespit edilmesi ve incelenmesi halk hikâyeciliği bakımından oldukça önemli olmuştur. Türk dünyasında en fazla bilinen ve rağbet edilen hikâyelerin başında gelen Âşık Garip’in bu özelliği onun varyantlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada tarafımızca tespit edilen varyantın tanıtımı yapılmış ve hikâyenin halk bilimi açısından önemi ele alınmıştır. Ardından hikâye epizot, motif, dil ve üslup gibi çeşitli yönlerden incelenmiştir. Hikâyenin tanıtımı yapılırken yazmadan alıntılar yapılmış bu alıntılar yazmanın varak sayfasına bağlı kalınarak belirtilmiştir.

Âşık Garip Hikâyesi

Âşık Garip, Türk dünyasının sınırlarını aşan Ermeni, Gürcü gibi Türk olmayan milletlerce de sevilip anlatılan aşk konulu bir halk hikâyesidir. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu hikâye insanlar arasında asırlar boyunca yaşamıştır. Hikâyenin âşıklık geleneği içerisinde ve âşıklar arasında bu kadar fazla anlatılmasının nedenlerinden biri Âşık Garip’in yedi badeli âşık arasında yer almasından ve hikâyenin Türk menşeli olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca badeli âşıklar içerisinde sevdiğine kavuşan tek kişi de Âşık Garip’tir. Bu nedenle Âşık Garip bir sembol haline gelmiş ve insanlar arasında bir kutsiyet kazanmıştır (Türkmen, 2018: 127).

Âşık Garip, Türk kaynaklı bir halk hikâyesidir ve milli unsurlar içermektedir. Bu hikâyede göçebe hayattan daha çok yerleşik hayat özellikleri görülmektedir. Yakın dönemde pek çok çalışmaya konu olan Âşık Garip hikâyesi üzerine Türkiye’de yapılan en kapsamlı çalışma Fikret Türkmen’e aittir. “Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma” adıyla 1972 yılında doktora tezi olarak hazırlanan çalışmada Türkmen, Âşık Garip hikâyesinin önemini ve teşekkülünü incelemiş; hikâye hakkındaki problemlere değinmiş; beşi yazma sekizi sözlü olmak üzere toplam on üç varyantı epizotlara göre mukayese etmiştir.

Âşık Garip üzerine yapılan çalışmalarda hikâyenin ortaya çıkışıyla ilgili düşünceler çoğu zaman çeşitlenmiş, tek bir merkezde toplanamamıştır. Bu düşüncelerin çoğu Âşık Garip’in gerçekte yaşamış bir şahsiyet olduğu ve hikâyenin de bu gerçek şahsiyetin etrafında şekillendiği hususunda birleşir. Bu düşünceye katılmayan araştırmacılar ise hikâyenin eski bir kıssadan yayıldığını ileri sürerler.

Âşık Garip yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıklar içerisinde değerlendirilir ve Tufarganlı Abbas, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Tahir Mirza ve Kurbanî gibi âşıklarla aynı asırda yaşadığı belirtilir (Boratav, 2015: 44). İlhan Başgöz de *Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels* başlığı altında yayımladığı makalesinde Âşık Garip’i gerçekte yaşamış âşıklar grubunda değerlendirmiştir (1952: 288-290). Konuyu farklı bir yönden ele alan Fikret Türkmen ise Alpamış, Bamsı Beyrek, Bey Böyrek, Asuman ile Zeycan gibi hikâyelerin Âşık Garip hikâyesi ile aynı varyant şemasına sahip olduğuna, bu durumda da Âşık Garip hikâyesinin konusunun daha önceden bilindiğine dikkat çekmiştir. Bu gerekçeden ötürü Âşık Garip’i ve hikâyenin diğer kahramanlarını itibarî birer tip olarak kabul etmektedir (2018: 40).

Hikâyenin ortaya çıktığı yer ile ilgili de iki görüş mevcuttur. Birinci görüşte hikâyenin menşei Azerbaycan'a bağlanır. İkinci görüşe göre de hikâye Türkistan'da teşekkül etmiş ve oradan yayılmıştır. Türkmen, Âşık Garip hikâyesindeki mekânı itibarî olarak görmekte; konunun çekirdeğinin de Altaylara kadar gittiğini ifade etmektedir. Türkmen, hikâyenin ortaya çıkış zamanının da 16. yüzyılın ikinci yarısı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Vasfi Mahir Kocatürk, Sadettin Nüzhet Ergun ve Safura Yakubova gibi araştırmacılar da hikâyenin ortaya çıkışının 16. yüzyıla denk geldiğini ileri sürmüştür (Türkmen, 2018: 43).

“Hikâye-i Âşık Karîb” Varyantının Tanıtımı

Eser, “Ankara Millet Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu” bölümünde “06 Mil. Yz. A 9266” numarasıyla kayıtlıdır. Hikâyenin adı *Hikâye-i Âşık Karîb* olarak geçmektedir. Müellifi, Kâdı Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî olan bu hikâyenin tarihi hicri 1341/1923'tür. 75 varaktan oluşan ve her sayfasında 11 satır bulunan hikâyede nazım-nesir iç içe kullanılmıştır. Meşin kaplı olan yazmanın iç ve dış kapağı siyah renkte olup sayfa numaraları kırmızı renkle gösterilmiştir. Yazmanın manzum kısımlarının bazısında hareke kullanılmış mensur kısımlarında ise hareke kullanılmamıştır.

Hikâyenin epizotları

“Epizot” kelimesi güncel Türkçe Sözlük'te “bir romandaki veya hikâyedeki olay” şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle hikâye ve destan gibi anlatılarda olay örgüsü içinde ana olaya bağlı olan ve kendi içerisinde konu bütünlüğü gösteren küçük olayların her birine epizot denilmektedir. Âşık Garip hikâyesindeki bu epizotlar manzum ve mensur bir şekilde birbirini takip etmektedir. Hikâyenin epizotları şu şekildedir:

Kahramanın Ailesi: Hikâyede Garip bir beyin oğludur. Garip'in babası o daha küçükken ölür, oğlan yetim kalır. Garip'in sadece annesi ve kız kardeşi vardır.

Kahramanın Eğitimi ve İş Araması: Garip, bir meslek öğrenmek için otuz iki esnafın yanında işe girer ancak hiçbir işte başarılı olamaz. En sonunda bir aşığın yanında çırak olur. Ancak âşıklık adına da hiçbir şey öğrenemez.

Kahramanın Âşık Olması: Garip, kendisine muradının verilmesi ya da canının alınması için bir Kadir Gecesi Allah'a dua eder. Duası karşılık bulan Garip'e rüyasında bir pir bade içirir. Garip bade ile hem saz çalma yeteneği, hem şiir söyleme yeteneği kazanır hem de Şahsenem'i görüp ona âşık olur.

Sevgili ile Karşılaşma ve İsteme: Garip, Şahsenem'i bulmak için Tebriz'den Tiflis'e gider. Tiflis'e gelen Âşık Garip bir kahvehanede âşiklarla atışır. O sırada dinleyiciler arasında bulunan Şahsenem'in babası âşığı çok beğenir ve konağına davet eder. Garip bir gün paşanın konağında çalıp söylerken Şahsenem onu görür ve fenalaşır. Garip de o anda Şahsenem'i görür ve rüyasında gördüğü kızın o olduğunu anlar. İki sevgili arasındaki aşk günden güne büyür. Garip, konağın bahçesinde uykuya kaldığı bir gün Şahsenem yanına gelip boynuna sarılır. Âşık Garip eve gelerek validesine durumu anlatır ve kızı istemesini söyler. Bunun üzerine valide, Koca Nakıb'a gidip kızı Şahsenem'i oğluna ister.

Engel/Vade Kesme: Koca Nakıb, kızını vereceğini fakat karşılığında üç yüz kese akçe ağırlık, kırk odalı bir konak ve kırk gün kırk gece düğün istediğini söyleyerek Âşık Garip'e yedi yıl mühlet verir. Valide olan biteni eve gelip oğluna anlatır. Garip de olanları Şahsenem'e anlatır.

Kahramanın Gurbete Gitmesi ve Para Kazanması: Garip, Koca Nakıb'ın isteklerini yerine getirmek için gurbete çıkar. Artık tek amacı para kazanıp sevdiğine kavuşmak olan Garip

ilk olarak Erzurum'a gelir. Orada bir kahvehanede saz çalıp para kazanır. Daha sonra ise Tebriz'e ve Halep'e geçer. Garip, Halep'te Aslan Dede isminde bir adamın kahvehanesinde çalıp söylemeye başlar. Garip'in sazı ve sözü sayesinde kahvehanenin müşterisi günden güne artar. Kısa sürede Garip'in ününü Halep Paşası da duyar. Garip'in sazını ve sözünü çok beğenen Halep Paşası onu konağına davet eder. Garip o günden sonra hem kahvehanede hem de Halep Paşası'nın konağında çalıp söylemeye başlar.

Kahraman ile Sevgilinin Arasına Giren Rakibin Oyunları: Şah Veled, Garip'in yokluğunda Şahsenem'le evlenmek istese de Şahsenem yedi yıl dolmadan kimseyle evlenmeyeceğini aksi halde canına kıyacağını söyler. Şah Veled, bir gün Halep'te dolaşırken Âşık Garip'i görür ve ona Şahsenem'in öldüğünü söyler. Aynı yalanı Şahsenem'e söylemek için Tebriz'e gelirken kafasında bir hile kurgular. Şahsenem'in Âşık Garip'e verdiği gömleği yolda gelirken koyun kanına bular. Şah Veled gömleği Şahsenem'e göstererek Âşık Garip'in öldüğünü söylese de Şahsenem buna inanmaz.

Kahramanın Geri Dönüşü: Garip'ten haber alabilmek için Garip'in annesi ve Şahsenem bir bezirgândan yardım ister. Bezirgân, Halep şehrine gelir ve Aslan Dede'nin kahvehanesinde Âşık Garip'e rastlar. Bezirgân, Âşık Garip'e olan biteni anlatır. Garip sevgilisinin yanına gidebilmek için Halep Paşası'ndan izin alır. Halep Paşası'nın izin vermesiyle altınlarını da yanına alıp yola çıkar. Garip yolda çeşitli engellerle karşılaşsa da Hz. Hızır'ın yardımıyla bu engelleri aşar ve evine döner.

Sonuç (Düğün): Şahsenem'in düğününe yetişen Âşık Garip sazını eline alarak çalmaya başlar. Şahsenem sesi duyunca Garip'in çaldığını anlar ve hemen yanına gider. Şahsenem olan biteni Garip'e anlatır. Bunun üzerine Garip, Şah Veled'i bulur. Ona sevdiğinden vazgeçmesini, karşılığında kız kardeşini vereceğini söyler. Şah Veled bu teklifi kabul eder. Böylece Âşık Garip ve Şahsenem evlenir, kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Hikâyenin motifleri

Halk edebiyatı araştırmalarında önemli bir yere sahip olan motif, özellikle destan, masal ve halk hikâyesi incelemelerinde vazgeçilmez bir unsurdur. Motif ile ilgili en önemli çalışmayı yapan Stith Thompson *Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinde motifi şu şekilde tanımlar: "Eskiden beri yaşamak kabiliyetine sahip olan masalın en küçük unsurudur." (akt. Alptekin, 2002: 113). Başka bir ifadeyle motif, sözlü anlatı ürünlerinde yer alan kişi, karakter, durum, yer, mekân, olay ve olgu gibi unsurları en küçük anlamlı birim haline getirerek anlatı metninin tanımlanmasında önemli rol oynayan bir unsurdur.

Âşık Garip motif yönünden zengin bir halk hikâyesidir. *Hikâye-i Âşık Karîb* yazmasında da bu özellik görülmektedir. Motiflerin tespiti hikâyenin çözümlenmesi ve anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir. *Hikâye-i Âşık Karîb* yazmasında tespit edilen motiflerin tamamına yakını diğer varyantlarla ortaktır. Metinden yola çıkarak hikâyenin motifleri tespit edilmiştir. Metinde yer alan motifler şu şekildedir:

Çocuksuzluk: Ol vilâyetiñ bir begi var imiş. Ol begiñ dünyaya hiçbir oğul evlâdı gelmemiş (1b).

Çocuğa Ad Koyma: Yârin şafa ol oğlanıñ adını koymadan babası beg vefat etti. Andan didiler biz bu oğlanıñ adını ne kıoyalım bu oğlanıñ babası öldü. Bu oğlan karîb kaldı. Bizler oğlanıñ adını Karîb kıoyalım deyüb ol oğlanıñ adını Karîb kıodular (1b-2a).

Rüya: Burada uyur iken rüyasında bir aqşakallı pîr geldi. Elinde bir altun taş var. Ol taşın içi şu dolu (2b).

Bade İçme: Ol pîrin yanında bir dahi kız var ama ol kız altun taşdan dahî ziyâde nurludur. Bir de Karîb ol kızını görünce 'aklı başından gitti. Ol pîr ol şuyun yarusını Karîb'e içirdi yarusını ol kıza içirdi (2b-3a).

Kanlı Gömlek: Şahsenem'in Karîb'e verdiği gömleği ve libasları görür. Uşul ile ol gece 'Âşık Karîb uyur iken gömleği Şah Veled çalub kendi heybesine şoşar Tiflis'e gelür. Yolda koyun alup ol koyunu keser. Kanını gömleğe sürer bir de Tiflis'e gelir (41b).

Hızır: 'Âşık Karîb'e dedi ki "Gel sen de atın kıçına bin" dedi. Bir de Karîb bindi. Meger ol kişi Hızır 'Aleyhisselâm imiş. Karîb'e dedi ki "Yum gözünü" (56b).

Görmeyen Gözün Açılması: Ol kişi didi ki "Şu atımın ayağının altından bir avuç toz al" didi. Karîb hemen bir avuç toz alıp bir kâğıdın içine kodı. Ol kişi didi ki "Bu tozu nideyim" didi. Ol kişi didi ki "Valideni gözleri görmez olmuş bu tozu gözüne sür, Allah'ın izni ile gözleri açılır" deyüb gâib oldu (57b-58a).

Yedi Sayısı: Yedi yıldır diyâr-ı gurbete gitti. Öldü mü kaldı mı yedi yıldır bir haber gelmedi (59a).

Kırk Sayısı: 'Âşık Karîb kendisine ve Şahseneme kırk gün kırk gece düğün eyledi (68a).

Hikâyenin Dil ve Üslup Özellikleri

Hikâye-i Âşık Karîb yazmasının son derece sade ve her tabakadan insanın kolaylıkla anlayabileceği bir konuşma diline sahip olduğu görülmektedir. Yazma her ne kadar konuşma doğallığıyla yazılmış olsa da anlatımı kuvvetlendirmek ve ifadeye zenginlik kazandırmak için teşbih, tezat ve mübalağa gibi edebî unsurlar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra metinde az da olsa ab-ı mercân, tir-i kemân, derd-i müşkil ve çarh-ı felek gibi Arapça ve Farsça tamlama ve kelimelere rastlanmaktadır.

Hikâye-i Âşık Karîb yazmasının nazım kısımları hece ölçüsünün 8'li ve 11'li kalıbıyla yazılmıştır. Yer yer veznin sağlanamadığı dörtlükler de mevcuttur. Hikâyede olayların geçtiği kısımlar nesirle, duyguların ön planda olduğu kısımlar ise manzum bir şekilde anlatılmıştır. Hikâyenin manzum ve mensur kısımları düzgün ve akıcı bir yapı göstermektedir:

Kaşvehaneye varub şa'iriñ yanına vardı. Şa'irler şaz çalarlar. Vardı ustası oğlan şa'ire didi ki "Getir usta sazı ben de çalayım" didi. Ustası oğlan şa'ire didi ki "Oğlum Karîb sen şaz çalmasını bilmeñ türkü söylemeyi bilmeñ" didi. (3a-3b).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere Garip'in rüyasında bade içip saz çalma yeteneği kazanması, ardından kahvehaneye gelip ustasından sazı istemesi gibi olaylar silsilesi mensur bir şekilde anlatılmıştır. Buna karşılık Garip'in bade içmesi ve sevgilisinin ona gösterilmesi gibi duygunun ön plana çıktığı olaylar da manzum bir şekilde aktarılmıştır:

Aldı Karîb:
Dün gece dün gece murâd diledim
Şükür Hudâ'm verdi benim murâdım
Bir dilek diledim Hak'k'a yaradı
Şükür Hudâ'm verdi benim murâdım (3b-4a)

Meclîsi gördüm sohbetli şazlı
Sahrâda ötüyor bülbül avâzlı
Tiflis'te göründü bir elâ gözlü
Şükür Hudâ'm verdi benim murâdım (4a)

Hikâye-i Âşık Karîb Varyantının Diğer Varyantlarla Karşılaştırması

Tarafımızca tespit edilen *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantı hikâyenin diğer varyantlarıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu benzerliklerin yanında bazı farklılıklar da tespit edilmiştir. Bu karşılaştırma yapılırken Fikret Türkmen'in çalışmasında yer alan Âşık Garip varyantları esas alınmıştır. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında kahramanın doğum yeri Tebriz olarak belirtilirken Fikret Türkmen'in incelemeye tabii tuttuğu toplam on üç varyanttan sadece dördünde (Y1-Y2-Y3-S5) Tebriz şehri kahramanın doğum yeri olarak verilmiştir.

Muhtelif varyantlarda Âşık Garip'in ailesi zengin ve fakir olmak üzere iki şekilde gösterilirken (Türkmen, 2018: 48) *Hikâye-i Âşık Karîb*'de kahraman, bir beyin oğludur. Âşık Garip'in varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiği varyantlarda Garip'in babası bezirgân olarak karşımıza çıkmaktadır. Garip, babası ölünce büyük bir mirasa konsa da etrafını çeviren dalkavuklar bütün parasını yiyerek onu fakir düşürür (Türkmen, 2018: 48). Halk hikâyeleri içerisinde babasının parasını etrafındaki dalkavuklarla beraber yiyip tüketen bu mirasyedi tipi, Âşık Garip'te karşımıza çıkmaktadır. Hatta kahraman bu olaylardan sonra Garip ismini alır. Türkmen tarafından tespit edilen (Y1-Y2-Y3-S4-S5) varyantlarında da durum böyledir. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında Garip bir beyin oğlu olmasına karşın ona babasından kalan bir miras yoktur. Babası, Garip doğduktan kısa bir süre sonra vefat eder. Annesi ve kız kardeşiyle bir başına ortada kalan çocuğa halk Garip ismini koyar. Varyantta yer alan bu olay onu diğer varyantlardan farklı kılmaktadır. Bütün varyantlarda olduğu gibi *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında da Garip'in gurbete gitme sebebi fakirliktir.

Garip'in bir iş öğrenebilmek için farklı esnafın yanında çalışması Türkmen tarafından tespit edilen Y1, Y2, Y3, S5, 1967 T. Az. Varyantı, Civanî anlatması, Ermeni varyantı ile *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında ortaktır. Bu varyantların hepsinde Garip girdiği işlerde başarısız olur ve kovulur. Nihayet bir âşığın yanına çirak olarak girince orada başarı elde eder. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantını bu varyantlardan ayıran husus Garip'in bir âşığın yanında işe başlamadan önce otuz iki farklı esnafa çiraklık yapmasıdır. Nihayet Garip otuz üçüncü meslek dalında başarı gösterecektir.

Garip'in uykusunda bade içmesi ve bunun sonucunda Şahsenem'e âşık olarak saz çalma yeteneğini kazanması bütün varyantlarda ortaktır. Varyantların çoğunda (Y1-Y2-Y3-S3-S4-S5-S6) Âşık Garip kutsal bir gecede uykuya dalar (Türkmen, 2018: 49). Y1 varyantında bu mübarek gece Berat Gecesi olarak geçerken *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında Kadir Gecesi olarak verilir: *Biraz cânı geçdi meger ol gece Kadir Gecesi imiş. Bir de uyur iken rüyasında bir akşakallı pîr geldi.* (2b).

Gerek Fikret Türkmen tarafından tespit edilen varyantlarda gerekse *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında Âşık Garip'in sevgilisi Tiflis'tedir. Garip annesini ve kız kardeşini de yanına alarak sevgilisini aramaya çıkar. Bazı varyantlarda (Y1-S3-S5-S7) Âşık Garip Tiflis'e gelince bir konağa misafir olur. Bir gün konak sahibiyle bir kahvehaneye gider ve buradaki âşıklarla atışarak onları yener. Dinleyiciler arasında bulunan Şahsenem'in babası Garip'in sazını ve sözünü çok beğenir ve onu konağına davet eder. Garip davete icabet edip konağa gelir. Bahçede sazını çalarken pencereden ona bakmakta olan Şahsenem'in görüntüsü bahçede bulunan havuza yansır. Garip bu sureti görür ve tanır. Şahsenem de onu tanır (Türkmen, 2018: 51). *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında ise iki sevgilinin karşılaşması biraz daha farklı olur. Âşık Garip, Şahsenem'in babası Koca Nakıb'ın konağında çalıp söylemektedir. Bu sırada Garip'in kardeşi ile Şahsenem çok yakın arkadaş olurlar. Garip'in konakta saz çaldığı bir günde Şahsenem pencerenin kenarına gelerek Garip'i görür ve rüyasında gördüğü sevgilisi olduğunu anlar. Şahsenem, başını ve belini cama dayar. Cam aniden kırılır. Şahsenem'in kaşları ve gözleri ortaya çıkar. Garip onun rüyasında gördüğü kız olduğunu anlar ve böylelikle âşıklar ilk defa karşılaşmış olur. Bu olaylar hikâyede şu şekilde verilmiştir:

Ammâ Karîb'in kız karındaşı ile Nakîb'in kızı Şahsenem karındaş olmuşlar. Şahsenem her gün Karîb'in evinden çıkmaz idi. Karîb'in kız karındaşı Şahsenem'e didi ki "Bizim Karîb bugün çalub çağıracaq. Hadi biz de camîñ ardından diñleriz" didi. Şahsenem'in can-ı azizine minnet imiş. "Hadi çabuğ baçalım" deyüb ikisi dañı varub camîñ ardına oturdılar. Ammâ birbirlerini rüyasında gördüler ammâ 'aşikâre gördükleri yokdur. Bir de camîñ ardından Şahsenem bakdı ki rüyasında gördüğü yigit. Bir kerre "Ah sevdiğim sen buraya nice geldiñ" deyüb bayıldı. 'Aklı başından zayı' oldu. Soñra gine 'aklı başına geldi. (9b-10a).

Fikret Türkmen tarafından tespit edilen varyantlarda ve *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında Garip, Şahsenem'i babasından ister ya da istetir. Babası ise Garip'ten karşılması zor isteklerde bulunur. Tespit edilen varyantların çoğunda Garip başlık parasını kazanabilmek için gurbete gider. Çeşitli yerlere uğrayan Garip sonuç olarak Halep'e gelir ve burada para kazanmaya başlar. Hikâyenin bu bölümünde Şahsenem'le evlenmek isteyen rakip ortaya çıkar. Bu rakip hemen hemen bütün varyantlarda var olan Şah Veled'dir. Şah Veled'in yaptığı hileler çeşitli varyantlarda farklılık göstermektedir. Örneğin Y1-Y2-Y3 varyantlarında Şah Veled, Şah Senem'e ulaştırılmak üzere kendisine verilen mektubu yırtar ve Garip'in annesine oğlunun öldüğünü söyleyerek Âşık Garip'e ihanet eder (Türkmen, 2018: 55).

Hikâye-i Âşık Karîb varyantında da karşımıza çıkan Şah Veled, Türkmen tarafından tespit edilen varyantlardan farklı olarak başka bir hileye başvurur. Şah Veled, Garip'in yokluğunu fırsat bilip Şahsenem'i almak isteyince Şahsenem yedi sene süre ister. Yedi sene içerisinde kimseyle evlenmeyeceğini söyler. Şah Veled de vakit geçirmek için diyar diyar dolaşırken yolu Halep'e düşer. Burada Garip'e rastlar ve ona Şahsenem'in öldüğünü söyler. Bu esnada Şahsenem'in Garip'e verdiği gömlekleri gören Şah Veled onları gizlice alarak kendi çantasına koyar. Tiflis'e dönerken yolda bulduğu bir koyunu keserek gömleği koyunun kanına bular. Şahsenem'e gömleği vererek Garip'in öldüğünü söyler. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantının bu epizodu onu diğer varyantlardan ayırmakta ve dikkate değer bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şah Veled, Şahsenem'le evlenecekken Âşık Garip'in bundan haberdar edilmesi hemen hemen her varyantta ortak şekilde gerçekleşir. Garip'in annesi ve Şahsenem bir bezirgândan yardım ister ve ona Garip'i bulabilmesi için bir tas verirler. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında Halep şehrine gelen bezirgân her yerde Garip'i ararken yolda oyun oynayan çocukların konuşmasına şahit olarak onu bulur:

Halep şehrine varıp bir hâna indi. Biraz diñlendiler sonra "Haydi gezelüm" deyüb bir iki adam yanına alub giderken bir de çocuklar ceviz oynarlar. Ammâ bir ufağ çocuk var. Hemân cevizleri urur alur. Bezirgânbaşı yanındaki adamlara didi ki "Şu çocuk küçük ama bütün cevizleri alıyor" didi. Bir de çocuk işitdi didi ki "Ey bezirgânbaşı, 'Âşık Karîb de küçük ama cümle şâ'irleri yeñiyor" didi. Bir de bezirgânbaşı çocukdan bu sözü işidicek "Oğlum 'Âşık Karîb nerededir" deyü sordu. Çocuk didi ki "Haydi göstereyim" didi. Bunları aldı doğru Aşlan Dede'niñ kahvesine götürdü. "İşte Karîb budur" didi. (47b-48a).

Hikâyenin son epizodu da Fikret Türkmen tarafından tespit edilen varyantlarda ve *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantında ortaktır. Garip, memleketine dönerken yolda karşılaştığı zorlukları Hz. Hızır'ın yardımıyla aşar. Düğünün son günü yetişir ve Şahsenem'i kendisine alır. Kız kardeşini ise Şah Veled'e vererek onu bu evlilikten vazgeçirir. Yine bütün varyantlarda Garip'in annesinin gözlerinin açılması Hızır'ın atının bastığı yerden alınan toprakla gerçekleşir.

Varyantların karşılaştırılmasıyla ilgili değinilecek bir diğer konu yazmalarda yer alan şiirlerle ilgilidir. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantı şiirler açısından oldukça zengin bir hikâyedir. Şiirler 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Şiirlerde kullanılan duraklar genellikle 6+5, 4+4 ve 4+4+3 şeklindedir. Varyantta yer alan şiirlerin genel yapısına bakıldığında Türkmen'in ulaştığı yargılarla benzerlik ve farklılıklar içerdiği görülmektedir.

Hikâye-i Âşık Karîb varyantında yer alan bazı dörtlükler konuyu işleyiş bakımından diğer varyantlarla aynı olmakla beraber tercih edilen kelime dağarcığı şiirleri farklı kılmakta bu da varyantlar arası farklılıklara yol açmaktadır. Bu durumun bir örneği Garip’in gurbete çıkması sırasında yaşanır. Gurbete gitmeden önce Şahsenem’in yanına gelen Garip’i sevgilisi Şahsenem şu sözlerle uğurlar:

Gitme Garip gitme yollar çamurdur Senin yüreciğin taşdır demirdir Yedi yıl dediğin hayli ömürdür Var Garib'im sağlık ilen gelesin (s. 171)	Fikret Türkmen, (Destân-ı Hikâyet-i Maksûd, Yazılı Varyant)
Getme Garip getme, yollar çamırdır Senin bu bağrın daşdır demirdür Yeddi yıl, dediğin hayli ömürdür Var Garib'im sağlık ile gelesin (s. 241)	Fikret Türkmen, (Âşık Garip Hekâyesi, Sözlü Varyant, Anlatan: Behçet Mahir)
Gitme Karîb gitme yollar çamurdur Seniñ yüreciğin taşdır demirdir Yedi yıl didiğin hayli ömürdür Var Karîb'im sağlık ile gelesiñ (28b- 29a)	(Hikâye-i Âşık Karîb, Yazılı Varyant)

Hikâye-i Âşık Karîb varyantının şiirlerinin diğer varyantlarla içerdiği bu benzerliklerin yanında bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Örneğin, rüyasında Tiflisli Hoca Sinan’ın kızı Şahsenem’in dolusunu için Âşık Garip, uyandığında derdini annesine anlatır. Aşağıda üç farklı varyanttan örnekleri verilen şiirlerin içerikleri benzer olsa da konu farklı ifadelerle işlenmiştir:

Başına döndüğüm gül yüzlü nene Nene ben Tifliz’e varmalı oldum O Sinan Hoca’nın kızı Ana Tifliz diyarında (s. 151)	Fikret Türkmen, (Destân-ı Hikâyet-i Maksûd, Yazılı Varyant)
Başına döndüğüm ana Ana men Tifliz’e varmalı oldum Men galmişam yana yana Ana men Tifliz’e varmalı oldum (s. 280)	Fikret Türkmen, (Âşık Garip, Sözlü Varyant, Anlatan: Kanber Özcan)
Nine ben bir güzel gördüm O da Tiflis şehrinde ‘Aşk ile mecnûnu oldum O da Tiflis şehrinde (5a)	(Hikâye-i Âşık Karîb, Yazılı Varyant)

Görüldüğü üzere *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantı karşılaştırılan diğer varyantlarla benzer ve farklı özellikler taşımaktadır. Karîb’in bir beyin oğlu olarak dünyaya gelmesine karşın Şahsenem’i alabilecek mal varlığına sahip olmaması, doğduktan kısa bir süre sonra babası vefat edince halkın ona kimsesiz anlamına gelen “Karîb” ismini koyması, Karîb’in bir şairin yanında saz çalmaya başlamadan önce otuz iki farklı esnafın yanında çıraklık yapması, bir Kadir Gecesi Allah’a şairlik için niyazda bulunması, Şahsenem ile ilk karşılaşmasının penceredeki camın kırılması vasıtasıyla olması, Şah Veled’in hile olarak Karîb’in gömleğini koyunun kanına bulması *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantını diğer varyantlardan ayıran hususlardır.

Sonuç

“Ankara Millet Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu” “06 Mil. Yz. A 9266” numarasıyla kayıtlı olan ve yeni bir varyant olarak karşımıza çıkan *Hikâye-i Âşık Karîb* hikâyesi Kâdı Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî tarafından yazılmıştır. Bu hikâyenin istinsah tarihi Hicri 1341/1923 olarak geçmektedir. Hikâyede Âşık Garip’in Şahsenem’e olan aşkı, âşıkların bu süreçte yaşadıkları çeşitli zorluklar, verdikleri mücadele ve son olarak kavuşmaları anlatılır.

Mensur-manzum karışık olarak yazılmış bu hikâye yapı ve içerik özellikleri bakımından klasik halk hikâyeleriyle ortak özellikler göstermektedir. Hikâyenin dili oldukça sade ve akıcıdır. Bunun yanı sıra içerisinde Arapça, Farsça ifade ve tamlamalar da mevcuttur. Hikâye epizot, motif ve şiir yönünden daha önce tespit edilmiş olan Âşık Garip hikâyeleriyle büyük

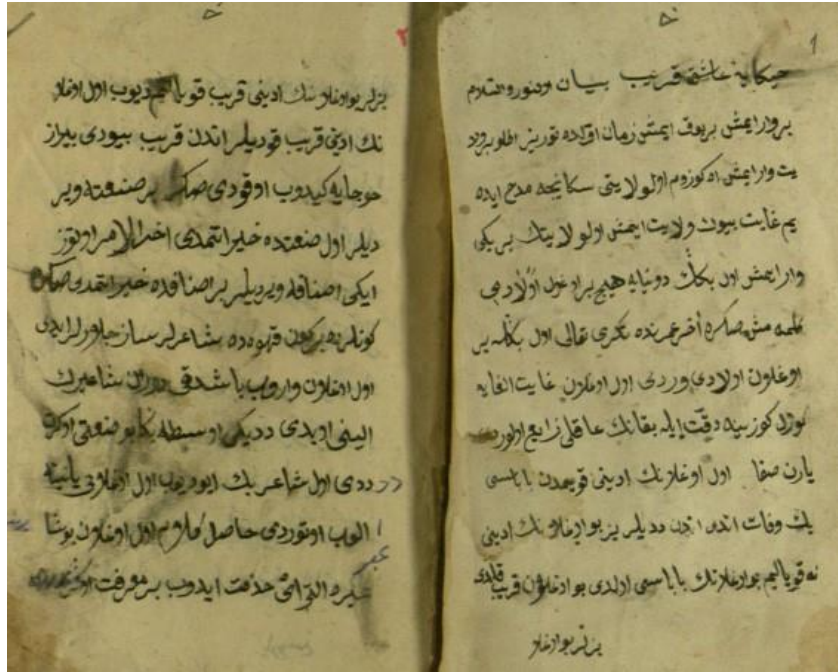
oranda benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantının epizot ve motifleri yazmadan hareketle tespit edilmiş, ilgili bölümlerde ele alınmıştır. *Hikâye-i Âşık Karîb* varyantını diğer varyantlardan ayıran hususlar ise henüz küçük yaşta babasız kalan kahramana halk tarafından “Karip” isminin konulması, Garip’in âşıklık yeteneğine kavuşana kadar pek çok farklı işle meşgul olması, bunun sonucu olarak bir Kadir Gecesi Allah’a dua etmesi ve Şah Veled’in hileye başvurarak Garip’in gömleğini yolda kestiği koyunun kanına bulması olmuştur. Sonuç olarak hikâye halk edebiyatı ürünlerinin temel özelliklerinden olan “çeşitlenme”nin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- ALPTEKİN, Ali Berat (2021). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
 ALPTEKİN, Ali Berat (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
 BAŞGÖZ, İlhan (1952). “Turkish Folk Stories about the Lives of Minstrels”, *The Journal of American Folklore*, C. 65, S. 258 s. 331-339.
 BORATAV, Pertev Naili (1981). “Halk Hikâyesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. VI*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
 BORATAV, Pertev Naili (2015). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
 TÜRKMEN, Fikret (2018). *Âşık Garip Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

<i>Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.
Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.
Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir.
Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. Sorumlu yazar Rugeş DEMİR, yazmanın tespiti, günümüz Türkçesine aktarımı, yazmanın analizi ve motiflerin tespiti konularında çalışmaya katkı sağlamıştır. İkinci yazar olan Mehmet ÖZTÜRK ise yazmanın günümüz Türkçesine aktarımı, literatür araştırması, yazmanın diğer varyantlarla karşılaştırılması konularında çalışmaya katkı sağlamıştır.
<i>The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>
Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.
Funding: No support was received from any institution or organization for this study.
Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.
Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.
Author’s Note: This study was not produced from any report or thesis.
Author Contributions: Parts of this article were prepared by two authors. Corresponding author Rugeş DEMİR contributed to the study on the detection of manuscripts, their transfer to today’s Turkish, analysis of manuscripts and determination of motifs. Mehmet ÖZTÜRK, the second author, contributed to the study of the transfer of manuscripts to today’s Turkish, literature research, and comparison of manuscripts with other variants.

Ekler

Görsel 1: Hikâye-i Âşık Karîb yazmasının ilk sayfası

Görsel 2: Hikâye-i Âşık Karîb yazmasının son sayfası